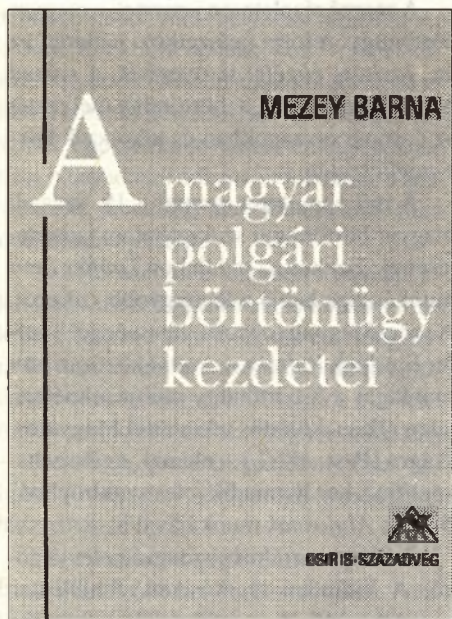

A magyar polgári börtönügy kezdetei

Mezey Barna könyve

–, hogy egyetlen büntetés-végrehajtási intézete sem volt, nem érvényesültek modern elvek a büntetés-végrehajtásban, a vármeigyekben pedig néhány kivételt leszámítva a feudális tömlöcök voltak a jellemzőek.

A világsi fegyverletétel után kibontakozó osztrák börtönügyi politika nagyszabású fegyház-alapítási programba kezd Magyarországon, ugyanis az 1852-es osztrák büntetőtörvény a szabadságvesztés túlnyomó alkalmazását írja elő. 1852–1856 között nyílik meg a váci, márianosztrai, illavai, lipótvári, szamosújvári, nagyenyedi és lepoglavai intézet. A nagyenyedi intézet kivételével valamennyi fegyház egy korábbi, ún. egyetemes intézmény (vár, kolostor, kaszárnya stb.) helyén létesül. A szerző szerint *„ezek a fegyintézetek nem voltak alkalmasak semmiféle korszerű börtönügyi eszme befogadására: az alkalmatlan falak közé erőltetett fegyházakban sem az egészséges elhelyezést, sem a javító értelemben alkalmazott munkáltatást, sem a nevelés alapfeltételeként megfogalmazott elkülönítést és differenciálást nem lehetett végrehajtani”*.

1860-ban a bécsi kormányzat visszaállítja a szabadságharcot megelőző magyar kormányserveket, így a *Helytartótanácsot* is, amely a börtönök legfőbb felelőse és irányítója volt. A Helytartótanács által kiadott egységes központi jogi irányelvek ellenére a börtönügy legalsó szintjén, a vár-

Paradox helyzet: a magyar polgári börtönügy a szabadságharc elbukását követő osztrák elnyomás alatt veszi kezdetét. A modern magyar börtön iránti igény még a reformkorban, az ún. *fogházjavító* révén fogalmazódott meg. E mozgalom tagjai (Eötvös József, Lukács Móric, Szemere Bertalan stb.) többségükben politikusok voltak, nem szakemberek. A fogházjavító mozgalom nagy eredménye az 1843-as börtönügyi javaslat, amely azonban csak terv maradhatott. Magyarország úgy lépett a 19. század második felébe – írja a szerző

megyékben uralkodó állapotokat illetően szinte semmi változás nem történik.

A kiegyezés igazságügyi kormányzata tehát egy rossz feltételek mellett működő fegyházhálózatot és egy még rosszabb, „feudális jelleggel funkcionáló” megyei börtönrendszert örököl. A börtönügy 1867 után – szerencsére – már nem politikai ügy. A Horvát Boldizsár vezette igazságügyi kormányzat – alapos elméleti előkészítéssel – rendkívül jogalkotó és intézetalapító munkába kezd. Egyrésztől megteremti a büntetés-végrehajtás új jogszabályi kereteit: a rendeleti szintű ún. Házsabályokban rendezi a fegyházak és a börtönök viszonyait. 1869-ben kiadja a fegyházrendtartást az akkor leghaladóbb nyugati elvek szellemében, másrésztől börtönépítkezéseket és -korszerűsítéseket indít el. Ez utóbbiakhoz a tárca megkapja az országgyűléstől az általa igényelt fejlesztési összegeket.

A fejlesztés csupán az igazságügyhöz tartozó 7 országos intézetet érinti, a belügyhöz tartozó megyei intézetekben, amelyeknek száma 106, a feudális tömlöcrend él tovább.

Az 1874-es fogházrendtartást a szerző korszakhatárnak tekinti a magyar börtönügy történetében. Ez a dokumentum tisztázta – máig hatóan – a börtönügy terminológiáját (fegyház, börtön, fogház stb.), első ízben különös figyelmet fordított az elítéltek elkülönítésére és osztályozására.

Mezey Barna könyve Zárszávában így értékeli a magyar polgári börtönügy első nagy szakaszát: „Rövid idő alatt hihetetlen nagy utat járt be a fegyházak és börtönök igazgatása. 1853 előtt és 1874 között száz nyolc esztendő alatt a magyar börtönügynek korszerű jogszabályait dolgozták ki a minisztériumban, előkészítették a végleges

kodifikáció »alapanyagát«, megalapozták a Csemegi-kódex büntetési rendszerét, a lehetőségekhez képest modernizálták intézményeinket.”

A könyv nem csupán a magyar polgári börtönügy első nagy, 1874-ig terjedő fejzetének története, hanem a 19. század börtönügyi tudományának, szakirodalmának áttekintése is.

A szerző részletesen ismerteti a magyar börtönügyi reform nemzetközi hátterét: az ún. javítási elmélet térnyerését, a század börtönrendszereit, a börtönügy helyzetét az európai országokban és a korszak börtönépítésetét.

A mű nagy teret szentel a 19. századi magyar börtönügyi szakirodalom ismertetésének. Ezek az oldalakon Tauffer Emil munkássága kapja a legnagyobb szerepet. A szerző legnagyobb részletességgel Tauffer Emilnek Pulszky Ágosttal közösen írott munkáját – A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra (Pest, 1867.) – elemzi, és összehasonlítja a kor harmadik jeles szakírójának, Bozóky Alajosnak munkájával is.

A könyv tartalmi gazdagsága lenyűgöző. A kitűnően szerkesztett, feltehetően hosszabb időn keresztül érlelt szöveghez fejezetenként jegyzetapparátus társul. A könyvet börtönalaprajok, összehasonlító táblázatok és fényképek teszik érzékletesebbé.

Aki hallgatta már Mezey Barna előadásait a magyar börtönügy történetéről és ismeri élvezetes előadásmódját, tanúsíthatja, a könyv szövege megőrizte az élő előadás szemléletességét és elevenségét. (Budapest. Oziris-Századvég. 1995. – Jogtörténeti értekezések. Az ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszékének kiadványai) Deák Ferenc